

Av Landsmålsarkivets frågelistor äro till
mars 1929 följande tryckta:

1. MJÖLKHUSHÅLLNING.
2. TRÖSKNING.
3. PERSONERNA I GÅRDEN OCH BYN.
4. HIMLAVALVET OCH VÅDERLEKEN.
5. TID OCH TIDSINDELNING.
6. BRÄNNVINSBRÄNNING.
7. LÖV- OCH MOSSTÅKT.
8. GRUVOR.
9. RENLIGHET.
10. TILLTAL OCH HÄLSNINGAR.
11. HANDEL OCH LIVET PÅ FÄRDVÄGAR.
12. FÅBODVÅSEN.
13. ELD OCH ELDGÖRNING.
14. BIN OCH BISKÖTSEL.
15. HÅGNADER.
16. BRÖDET OCH DESS TILLREDNING.
17. KOLNING.
18. TJÄRBRÄNNING.
19. NÖDBRÖD.
20. SKOR OCH SKOTILLVERKNING.
21. STRUMPOR, VANTAR M. M.
22. TRÅSLÖJD.
23. BYSMIDE OCH HOVSLAGERI.
24. SKIDOR, SNÖSKOR, SKRIDSKOR.

Under förberedelse äro:

25. SLÅTTER.
26. HYTTOR.
27. JORDENS BEARBETNING.
28. LEKAR.
29. ORD OCH UTTRYCK FÖR RÖRELSE.
30. VATTEN OCH VATTENDRAG.

21. STRUMPOR, VANTAR, HANDSKAR

M. M.

UPPSALA 1929

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

29129

Strumpor, vantar, handskar m. m.

Vilka uttryck finnas i ortens mål för att med hjälp av stickor förfärdiga strumpor, vantar och andra föremål av garn: stickning, sockgöra, igörsocka, gärd, bindning? Benämningar på det föremål, som man har under arbete: bindning, binde, bindstrumpa, stickning, sticking, stick-söm, stickstrumpa? Namn på de personer, som syssla med stickningsarbete: stickerska, stickgumma, hosekona? Ord, som beteckna arbetets utförande: att binda, göra gärd, göra sockgärd, göra sockor, sticka, stricka, vicka på? Finns ordet prägla som beteckning på något slags stickningsarbete? Hur utfördes detta? Hur böjdes ordet sticka (stack eller stickade) och övriga verb för samma sak?

Vad kallas **stickorna**, som man stickar med: bindstickor, bindspetor, sockstickor, strumpstickor, sömstickor, näststickor, hosespetor, spetor, tenar? Vad kallas en sats av fem strumpstickor: en gång, stickgång, spetegång, tengång? Har man brukat sticka med fyra eller två stickor? Hade man olika namn på stickningen efter det olika antal stickor, som användes? Vartill använde man fyra stickor? Även till strumpstickning? Använde man alltid blott två stickor, då man ej stickade runt såsom på strumpor eller vantar? Hade man extra kraftiga stickor att sticka getraggsockor med (luddtenar)? Har man använt långa stickor av trä eller metall med en knopp eller ögla i ena ändan, då man stickat tröjor, schalar o. dyl.? Hade man något särskilt namn på dessa? Varifrån fick man strumpstickorna? Har man haft sådana namn på dem som t. ex. engelsktenar? Hur fästes stickorna, då de ej användes? Hade man särskild hållare e. d.?

Namn på det **garn**, som användes till stickning: stickgarn, strumpegarn, sockgarn, bindegarn, bindningsto,

gärdspåne, sockspåne, luddspåne, hosetyg? Var garnet enkelt, två- eller fyrtrådigt? (Om spånad planeras särskild frågelista!) Vilka olika slags garn använde man (garn av fårull, getragg, bomull, hundhår, avkammat kvinnohår, kalkhår = håravfall vid garvning, plockgarn, gjort av gammalt nött ylle o. s. v.)? Benämningar på garnet efter färgen (vitt, svart, fårgrått, söagrått = blandning av naturfärgad svart och vit ull)? Brukade man tvätta garnet innan man stickade av det? Brukade man färga det?

Namn på **nystan** av garn: stickgarnsnystan, gärdnystan, garnnysta = litet nystan? Namn på garn, som löst lindats kring fingrarna: hanka, knyppla, vippa? Att nysta: nysta på, nysta upp, vippa på? Ämne, som man nystar upp garnet på: nystämne, nystegods? Vad använde man till detta (ryggkotor, träkors, pappbitar)? Brukade man nysta garnet så, att en tråd löpte från insidan av nystanet och en från yttersidan: tvåändsnystan, hålnystan? Lindning, garnvarv på nystan? Garnända? Garn till stoppning av strumpor o. dyl. (stoppgarn)?

Vad kallas **maskorna** i ett stickat arbete: maska, lycka? Vad menas med aviglycka, avigmaska, vrångmaska? Vad kallas att börja ett stickningsarbete: lägga upp, kasta upp, snärja på? Hur tillgick stickningen? Lät man den löpande tråden ligga över vänstra pekfingret, och tog man upp den med stickan? Eller höll man den i högra handen och kastade den över stickan? Benämningar på stickningen efter sättet att hålla tråden och ta upp maskorna: njuvelsticka, kasta, binda på nymodet? Vad menas med att slängsticka, slinga? Övriga benämningar på olika stickningssätt: sticka avigt och rätt, rångt och rätt, sticka enändat = av enkelt garn, patentstickning, förvillad patent, sticka dubbelt genom att lyfta på varannan maska på vartannat varv? Brukade man sticka av enkelt garn (enändssocka) eller dubbelt (en tvinnad och en otvinnad tråd)? Ange noggrant de olika drag, som skilja olika sorters stickning från varandra! Andra hithörande uttryck: göra avigt, vrångt, avigvarv, avigan och rätan på en strumpa?

Vilka uttryck finnas för att beteckna att öka eller minska vidden på en strumpa e. dyl.: lägga ut, vidga, dra ihop, ta ihop, taga in, binda av? Hur utföres ökningen och minskningen? Benämning på det ställe, där man drar samman det stickade föremålet: hopdragning, hoptagning, dragning, hopatag? Namn på det ställe, där man ökat: ökning, öka?

Har man utfört något slags »stickning» med tillhjälp av nål (virknål)? Vad kallades denna stickning: söm, nålstickning, påta, petestickning? Hur utfördes detta arbete? Andra metoder för stickning eller flätning av liknande slag?

Var det bara kvinnorna som stickade, eller brukade även männen syssla med stickning? Brukade både pojkar och flickor få lära sig sticka? Brukade man särskilt syssla med stickning under vissa årstider, t. ex. om vintern? Brukade gamla orkeslösa personer syssla med stickning (»gamla gummor stickade jämt»)? Brukade kvinnor sticka under det de vallade kreatur? Även under det de gjorde andra utarbeten och på vägen till och från arbetet? Vid besök i främmande gård? Brukade även karlar, som tillfälligtvis sysslade med vallning av kreatur, gå och sticka (t. ex. då en björn gjorde trakten osäker, så att ej kvinnorna kunde gå och valla)? Hur mycket borde en duktig stickerska hinna med att utföra under en dag (en eller flera sockstickklängder, en hel strumpa)? Var det brukligt, att pigorna skulle göra ett par strumpor färdiga under julen? Stickade man endast till husbehov eller tog man emot garn från andra och stickade åt dem? Hur mycket kunde man få i ersättning för sådant arbete? Stickade man även till avsalu? Hur gick i så fall försäljningen till? Genom kringvandrande, på marknader eller på annat sätt. Exporterades stickade föremål? Har islandsull använts till någon särskild slags stickning. Hur erhöill man den?

Brukade ungdomen (eller även de äldre) samlas från flera gårdar i byn för att tillsammans syssla med stickning någon eller några kvällar under vintrarna? Vad kallades dessa **sammankomster**: sömgille, stickgille, oppsittkväll, spättkväll, sittoppkväll, oppsittarestuga? Vad hade man för sig

utom stickningsarbetet? Brukade manlig ungdom delta i dessa sammankomster? Vad gjorde pojkarna? Skötte de om belysning och eld? Berättade historier? Brukade man leka under dessa oppsittkvällar? Hade man någon traktering? Skulle värd-folket bestå trakteringen i den gård, där man samlades, eller förde man med sig själv en del matvaror? Brukade man sticka i kapp under dessa kvällar? Nystade man då av ett visst antal famnar garn från vars och ens nystan och kappades om att sticka slut på det uppmätta? Hur markerade man slutet av det uppmätta garnet (genom att slå en snara, ett snar, kring nystanet, fästa garnet med en nål, en strumpsticka vid nystanet)? Brukade man någon gång dra alla trådarna genom en ring i taket? Hade man något namn på denna tävlan (ta kappändan)? Ansåg man, att den som först fick slut på sitt garn skulle bli först gift?

Annat **skrock** vid stickningen? Var den första strumpa en flicka stickade särskilt betydelsefull? Vad ansågs det betyda, att man tappade en maska (mista fästman)? Ansågs det farligt att avbryta arbetet mitt på en sticka (man blir aldrig gift, aldrig färdig med vad man har för händer)? Ansågs det farligt att sticka vid vissa tillfällen, t. ex. under de vilopauser kvinnorna kunde få, då de voro med och lassade gödsel (man »band rågen», så att den ej kunde växa hög det året)? Andra liknande fall, då man ej fick sticka för att icke »binda» något? Vad sade man om den flicka, som under stickningsarbetet inte rullade upp den färdiga delen av strumpan så långt det gick (hon får en lat man)?

Olika slags klädesplagg, som förfärdigades genom stickning? Strumpor, vantar, muddar, pulsmuddar, arm-muddar, armkåkar, västar, tröjor, barnlindor, bund-sjalar? Toppmössor till gilles- och söndagseftermiddags-dräkt? När ha stickade tröjor kommit i bruk? Äro dessa yngre plagg? Brukade man sticka hela täcken? Hur sattes de ihop (i tvärstrimlor, i längsgående strimlor eller bårder)? Vad kallades de?

Strumpor. Namn på strumpor av olika slag: strumpa, hosa, långstrumpa, kortstrumpa, stuttstrumpa, halv-

strumpa, stoppstrumpa? Angiv noggrant vad som menades med de olika benämningarna! Kan strumpa betyda något annat än fotbeklädnad, t. ex. armstrumpa = skjortärm? Benämning på strumpor, som någon under sin egen livstid lät förfärdiga åt sig som likklädnad (dösselstrumpor)? Finnes motsvarighet härtill i fråga om vantar (döselvantar)?

Vad kallas de olika delarna av en strumpa? Krage, bräm, skruv, avigvarv upptill? Skaft, hosestomme, hose-skaft, beninge, holk, kåk med hopdragning vid strump-bandstadet, sockbandstadet och ökning vid tjockbenet? Krök? Fot, föte, tälning, tåning, hoseläst? Främre delen av foten: förfot, förföt? Kunde förfot beteckna en strumpa utan skaft? Tå? Häl, hälla, hällapp, hosehäl, hälstånd, fytling, kil, fotöka, dubbelhäl? Hur stickade man hä-len? Samtidigt med strumpan eller för sig? Fick den olika namn efter det sätt, varpå den stickades (rundhäl)? Vad kallades randen baktill (eller vid bägge sidor) på en strumpa eller vid skarven mellan häl och fot: söm, svickla, bak-svickla, svinrygg, fotöka? Gjorde man förr allmänt en sådan rand vid vardera sidan av strumpan?

Brukade man tvätta och valka strumporna, innan de togos i bruk? Hur tillgick detta arbete (tvätta i kallt vatten, doppa i het lut, skölja och klappa strumpan, valka den på en valkbräda, tovbräda)? Brukade man sedan karda, harka dem med en karda, då de blivit torra, för att de skulle bli långhåriga? Brukade man ytterligare gnida (fillra) strumpan med ett stycke grovt blågarnstyg (döntyg) för att göra ullen mjukare (att tyska sockor)? Brukade man strö kritmjöl på strumporna (krita sockorna) för att få dem riktigt vita?

Satte man en sämskskinns- eller vadmalsslapp på hälen av strumpan, innan den togs i bruk (hällapp)?

Vad kallas att sticka en ny fot till en gammal strumpa: sticka vid, sticka på, binda vid, göra vid, förfota, förföta? Stickade man vid endast hälar och tår: göra vid hä-lar och tår? Hur lagade man annars trasiga strumpor? Ge-nom att lappa dem med stycken av gamla strumpor? Med tygstycken eller skinn? Genom att stoppa med garn, avkam-

mat hår o. s. v. Andra namn på detta sätt att reparera en strumpa eller annat stickat föremål: bygga, böta, häla? Vad kallas det lagade stället: en stopp, en bot? Användes en sockläst vid stoppning av strumpor? Hur såg den ut? Eller kunde man använda en träslev e. d. för samma ändamål? Uttryck för att strumpan är mycket lappad: den är mycket byggd, den är stopp vid stopp? Vartill använde man de utslitna strumporna, då de blivit för trasiga att ha på fötterna?

Sockor av getragg, grov ull eller annat material att dra utanpå strumporna? Hade man också sockor, som drogos utanpå skorna? Hur benämndes dessa plagg: socka, sock, strumpsocka, hosesock, trässocka, raggsocka, rännludda, sudda? Kunde man kläda över sockorna med läder och använda dem i stället för skor (jfr frågelistan 20!)? Hade man damasker, som gingo ned över skorna? Vad hade man för namn på sådana, och hur tillverkades de? Namn på den rem e. d., som gick under hålfoten och hindrade damaskerna att glida upp (hälla)?

Brukade man använda särskilda stickade sulor med tåhätta att lägga i skorna? Vad kallades de: skotelningar, skotelingar, skoträlingar, telning, tälna, telja? Använde man som ett slags tofflor inomhus, t. ex. vid vävningsarbete, strumpfötter, som man klippt av gamla utslitna strumpor? Vad kallade man dessa: strumptussor, strumpfötter, strumpförfötter? Finns ordet strumpläst eller sockläst i betydelsen gå i strumplästen? Andra uttryck för detta (gå i strumpförfötterna, strumpsockorna)? Vad kallas att gå med skor direkt på foten utan strumpor (gå kippskodd)?

Beskriv strumpebanden och angiv deras benämningar (hoseband)? Hur tillverkade man dem? Beskriv bandvävstolen (spjället)?

Tillverkade man mönsterstickade (konststickade) strumpor, vantar eller andra föremål av garn i flera färger? Namn på sådana mönster (krus)? Namn efter mönstret (krunehossor)? Vad kallades sådana vantar (krusevantar e. d.)? Stickade man genombrutet (i mönster)? Olika slags konststickning: hål-

stickning, fjällstickning, näverskostickning? Prydde man vantar med efteråt påsydda figurer? Stickade man i två eller flera färger? Vilka färgsammansättningar voro de vanligaste, då man stickade med garn i flera färger (svart och rött, blått och rött, brunt och grönt o. s. v.)?

Vantar. Benämningar på olika slags vantar (vante, vant, vått, vatte, vanta), som av gammalt förekommo i bygden: bälgvantar, mulvantar, påsvantar, glafsvantar, grepvantar, tutvantar, tumvantar, handklä? Vad menas med luddor? Fingervantar? Namn på vantarna efter det material de äro gjorda av: ullvantar, låvantar, trådvantar, vantar av fårull, getull, hundull? Av garn sömmade (sydda) vantar: söm vantar, nålvantar? Vantar som gjordes på annat sätt än genom stickning? Vadmalsvantar? Linnevantar, som man brukade mangla hårt för att få glänsande?

Vad kallas de olika delarna av en vante? Hand, tuta, bås med toppe? Tumme, tymling? Bås åt fingrarna: finger, fingringe? Hopsydda och heldrivna (helfärdiga) vantar? Halvvantar, muffediser för sommarbruk?

Brukade man överkläda (skinnsko) vantar med skinn på tummens och handens innersida? Klädde man över vantar helt och hållet med skinn? Vanten är varm, mullig, mufsig?

Handskar. Använde man lösa skinnhandskar i stället för att beslä vantar med skinnstycken? Vad kallade man dessa: skinnvante, handske, handsk, handsko, handklä? Gjorde man handskar själv till vardagsbruk? Funnos särskilda handskmakare eller gjordes handskar av skomakare? Olika material, som man förfärdigade handskar av: hundskinn, garvat får- eller kalvskinn, svart- eller vitgarvat skinn, sämskskinn? Voro namnen på handskens delar desamma som på motsvarande delar av en vante? Krage på en handske? Fodrade handskar? Bälghandskar, fingerhandskar, klippingshandskar m. m.? Halvhandskar för sommarbruk? Användes sådana av kvinnorna, då de deltog i höbärgning eller togo upp säd under skörden? När använde man annars handskar och vantar? Hade man handskar och vantar på sig, då man gick till kyrkan? Både män och kvinnor? Hade man något slags

handbeklädnad även på sommaren vid kyrkogång? Var man utan handskar eller vantar, då man förrättade vissa sysslor utomhus även under den kallaste vintern? Skulle man tvunget ha vantar vid vissa arbeten, t. ex. vid utkörandet av första gödsellasset? När man släppte kreaturen på bete första gången på våren eller när man tog in dem på hösten?

Förekom det, att man som trolovningspresenter gav varandra strumpor, vantar eller handskar? Brukade fästmän sticka brudgumssockor åt sin fästman? Hur voro de utstyrda? Skulle bruden sticka presenter åt bröllopgästerna? Förekom det annars vid några tillfällen, att handskar eller vantar lämnades som gåvor (t. ex. vid begravningar åt vissa funktionärer)?

Ha strumpeband som gåva mellan fästefolk förekommit? Finns det talesättet, att när strumpebandet går upp, förlorar man sin käresta? Seder och talesätt förbundna med fästmöns eller brudens strumpeband? Annat skrock rörande strumpeband? Har man låtit mjölken, som hällts ur träget, eller öl, som tappats ur tunnan, rinna genom en av strumpebandet bildad ögla? Har strumpeband annars använts vid trolldom?

Skrock förbundet med strumpor? Skulle man först dra på strumpan på höger fot? Avigvända strumpor? Var det farligt för havande kvinna att se på strumpstickning i vissa fall (barnet kunde få strumpskävor)?

Talesätt som röra vantar, handskar och strumpor: t. ex. »lappa vantar i månsken»; »lägga vantarna på något»; »slå vantarna i bordet»; »stå väl i vantarna hos någon»; »få säkena vantahylla»; »lappvantar» och »bälghandskar» som benämning på stora snöflingor, »vante» som namn på liten pojke; »gå på i ullstrumporna»?

Känner man gåtor, som gälla strumpor, vantar, stickning och garn eller liknande, t. ex.: Fem jungfrur hålla på och kläda varandra, men den femte blir aldrig färdig — (Strumpstickorna). Liten som ett ägg, räcker runt kring kyrkovägg — (Nystanet). Litet och trint med hundra kors på och många fler ändå — (Nystanet).